

Praktyki studenckie – początkiem drogi do mistrzostwa pedagogicznego

EWA IR*

Uniwersytet Pedagogiczny im. Komisji Edukacji Narodowej w Krakowie

Celem artykułu jest omówienie problematyki związanej z mistrzostwem pedagogicznym i praktykami studenckimi. Szczegółnej analizie poddane zostały aspekty mistrzostwa pedagogicznego oraz optymalne warunki organizowania praktyk studenckich we współpracy z instytucjami odpowiedzialnymi za nie. Zasadniczym elementem tego artykułu jest odpowiedź na pytanie: w jaki sposób zorganizować praktyki studenckie, aby były początkiem drogi prowadzącej do osiągnięcia mistrzostwa w zawodzie przez przyszłych nauczycieli. Konkluzją artykułu są uwagi i propozycje rekomendacji, które stanowić mogą w dużej mierze sukces w przedsięwzięciu organizacji praktyk studenckich studiów pedagogicznych w szkołach, przedszkolach i placówkach ćwiczeń.

SŁOWA KLUCZOWE: nauczyciel, mistrzostwo pedagogiczne, praktyki studenckie.

Nauczyciel jest jednym z głównych podmiotów systemu oświaty na wszystkich poziomach nauczania, od przedszkola aż po uniwersytety. Współczesny nauczyciel jawi się więc jako ktoś, kto kształci, wychowuje oraz rozwija uczniów, którzy znajdują się pod jego opieką. Od jego kompetencji, osobowości, wiedzy, merytorycznego przygotowania do wykonywania zawodu zależy jakość procesu kształcenia i wychowania. W literaturze do tych czynników przykładana jest największą wagę (m.in. Strykowski, Strykowska, Pielachowski 2003; Kwiatkowska, 2008; Dobrowolska, 2009; Załona, 2012; Szempruch, 2013).

Kompetentny nauczyciel nie tylko przekazuje wiedzę, ale umie również zorganizować proces uczenia się. Dzisiejsza rzeczywistość sprawia, że edukacja nie może być obecnie nastawiona wyłącznie na zdobycie przez ucznia wiedzy z określonych dziedzin; ale musi przygotować młodych ludzi do aktywnego rozwoju. Jak podkreśla G. Cęcelek (2006, s. 50):

Ogromny postęp w wielu dziedzinach życia, wymogi cywilizacyjne i nowe technologie nakładają na szkoły obowiązek radykalnej zmiany sposobów uczenia. Wiedza identyfikowana tylko z informacją przestaje być punktem kulminacyjnym procesu kształcenia, stając się jedynie jego elementem. Zadaniem dzisiejszych szkół jest kształtowanie zdolności praktycznego wykorzystywania wiedzy. Uwypukla się znaczenie posiadania takich umiejętności, jak: praca zespołowa, prawidłowa komunikacja interpersonalna, sprawność w rozwiązywaniu problemów i konfliktów, permanentna praca nad samym sobą.

W związku z powyższym coraz częściej mówi się o tzw. mistrzostwie nauczycielskim, czyli byciu doskonałym nauczycielem (m.in. Ratajek, 2005; Zjaziun, 2005; Szkolak, 2013; Szkolak-Stępień, 2016). Chociaż w literaturze polskiej mistrzostwo pedagogiczne jest stosunkowo

nowym terminem, to jego założenia sięgają czasów starożytnych. Już w antycznej Grecji zwracano uwagę na wysokie kwalifikacje moralne i umysłowe nauczycieli (Wołoszyn, 2003, s. 88). Do idei tej powrócono w czasach nowożytnych. W XIX wieku, wraz z kształtowaniem się pedagogiki jako nauki, zaczęły powstawać szkoły dla nauczycieli, w których nie tylko zdobywano wiedzę w zakresie później nauczanych przedmiotów, ale także tworzono podwaliny do pracy z uczniami. W XX wieku zwracano jeszcze większą uwagę na kształcenie nauczycieli, a więc osiaganie przez nich mistrzostwa w zawodzie (Mazur, 2015, s. 43 i in.). *Słownik współczesnego języka polskiego* zawiera kilka definicji terminu „mistrz”. Dwie z nich mówią o tym, że „mistrz” to: 1. „człowiek zdecydowanie lepszy od innych w jakiejś dziedzinie, przewyższający innych umiejętnościami”; 2. „człowiek uznany za przewodnika duchowego, nauczyciela z racji swej wyższości w jakiejś dziedzinie życia” (Dunaj, 1996, s. 528). Z kolei „mistrzostwo” definiowane jest jako „najwyższe mistrzowskie umiejętności w jakiejś dziedzinie” (Dunaj, 1996, s. 528). Z powyższych definicji wynika, że mistrzostwo należy wiązać z rozwojem umiejętności w konkretnej dziedzinie.

Mistrzostwo pedagogiczne można zatem określić jako wyróżniającą się, prowadzoną na wysokim poziomie, profesjonalną działalność jednostki w dziedzinie wychowawczej lub dydaktycznej. Mistrzostwo jest procesem, który ma na celu zbliżenie się do doskonałości i w rzeczywistości nigdy nie jest skończony, sprawia, że nauczyciel pracuje nad sobą, doskonalili się i ma odpowiednią zachętę do pracy pedagogicznej (Szkolak, 2013, s. 9).

Z kolei O. Bocharova przeanalizowała szereg definicji mistrzostwa pedagogicznego i na tej podstawie wypracowała własną, która wydaje się bardzo trafna. W jej przekonaniu mistrzostwo pedagogiczne to „najwyższy poziom działalności pedagogicznej, która wyraża się w twórczości nauczyciela, w stałym doskonaleniu sztuki nauczania, wychowania i samorozwoju człowieka” (Bocharova, 2016, s. 205). Autorka wskazuje także, że o mistrzostwie pedagogicznym decyduje wiele cech wzajemnie ze sobą sprzężonych. Podaje również model mistrzostwa pedagogicznego, w którym ujęte zostały najważniejsze cechy, jakimi powinien się odznaczać nauczyciel-mistrz.

Na mistrzostwo pedagogiczne składa się osiem podstawowych cech. Pierwszą z nich są kompetencje profesjonalne. Są to: szeroki zakres wiedzy z psychologii, pedagogiki, metodyki, dydaktyki, nauczania swojego przedmiotu, komunikacji, oceniania itd., a więc cała wiedza budująca warsztat pracy nauczyciela. Podkreśla się, że nauczyciel-mistrz powinien mieć jak najszerszą wiedzę z nauczanego przedmiotu. Zapewni to mu uznanie wśród uczniów i łatwiej mu będzie rozbudzić u nich pasję, gdy nie ograniczy się wyłącznie do wiedzy podręcznikowej. Kolejnym elementem, który wpisuje się w mistrzostwo pedagogiczne, są szczególne cechy osobowości. Nauczyciel-mistrz powinien odznaczać się racjonalnością, wysokim poziomem etycznym, optymizmem, empatią, determinacją, wyrozumiałością i tolerancją. Nauczyciel-mistrz winien posługiwać się właściwą techniką pedagogiczną, obejmującą nawyki i umiejętności pomagające zwiększyć efektywność procesów: dydaktycznego i wychowawczego. Mowa tu o podejściu pedagogicznym, które sprowadza się do umiejętności kontroli emocji, stosowania odpowiednich środków komunikowania wychowawczego, języka, gestów itd. W skład mistrzostwa pedagogicznego wchodzi również takt pedagogiczny, czyli umiejętność doboru właściwego tonu oraz stylu komunikowania się nie tylko z uczniami, ale też innymi pracownikami szkoły. Kolejny element to twórczość pedagogiczna, a więc kreatywny dobór metod oraz form nauczania. Rozmaitość osobowości uczniowskich sprawia, że nauczyciel powinien być kreatywny, obdarzony wyobraźnią

oraz stosować niestandardowe rozwiązania, szablonowość nie sprzyja bowiem rozwojowi uczniów. Niemalże znaczenie ma także orientacja humanistyczna, która oznacza skoncentrowanie się na drugim człowieku, moralności i wartościach duchowych. Związana jest ze świadomością, że wychowanie uzależnione jest od osobowości i postaw nauczyciela. Wyrazem tej orientacji jest troska o potrzeby i dobro dziecka, a także jego wszechstronny rozwój. Następnym elementem jest kultura komunikacji, a więc mistrzowskie władanie słowem, umiejętność precyzyjnego, dokładnego, zrozumiałego wypowiadania swoich myśli. Wiąże się to z tym, że uczniowie cenią sobie takich nauczycieli, którzy nie wytwarzają barier w komunikacji i z którymi łatwo im się porozumieć. Ostatnią składową to zdolności pedagogiczne, a więc szczególne cechy osobowości pedagoga, które decydują o osiągnięciu sukcesu w działalności pedagogicznej (Bocharova, 2016, s. 208).

W literaturze (Szkolak, 2013, s. 10) wyróżnia się trzy rodzaje mistrzostwa pedagogicznego. Pierwsze z nich, najniższego rzędu, to mistrzostwo naśladowcze. Jego istota polega na działaniu według istniejących wzorców, próbowaniu dorównania mistrzom. Drugi stopień mistrzostwa odnosi się do wprowadzania przez nauczyciela do własnej pracy działań sprawdzonych, uznanych, ale zmodyfikowanych, udoskonalonych, wzbogaconych o własne pomysły wychowawcze i dydaktyczne. Ostatni etap mistrzostwa odnosi się do sytuacji, w której nauczyciel w działaniach edukacyjnych stosuje nowatorskie pomysły, dzięki którym jest w stanie osiągnąć wybitne wyniki dydaktyczne i wychowawcze. Do takich nowatorskich pomysłów można zaliczyć przykładowo stworzenie własnego programu komputerowego, który z powodzeniem będzie wykorzystywany na zajęciach. Widać więc, że dochodzenie do mistrzostwa to pewna forma kształcenia, która trwa przez całe zawodowe życie. M. Sobieszczyk i K. Wojciechowska (2015, s. 58–59) wyróżniają aż cztery etapy dochodzenia do mistrzostwa. Należą do nich: etap wzorców metodycznych, etap krytycznej refleksji, etap samokontroli oraz etap twórczy.

W mistrzostwie pedagogicznym można wyróżnić kilka ważnych aspektów (Szkolak, 2013, s. 6–7; Szkolak, 2016, s. 40):

- etyczny – mistrzostwo zawodowe nauczyciela, zmierzanie do niego i jego pragnienie stanowi niezbywalny aspekt etyki zawodowej nauczyciela. Bylejakość i ignorancja są podstawowymi grzechami, które winny wykluczać z zawodu nauczyciela;
- estetyczny – mistrzostwo jest pewnym rodzajem sztuki. Nauczyciel, wychowując, tworzy więc piękno. Ten, kto poprzez mistrzostwo umiejętnie i świadomie dąży do akceptowanego i wyznaczonego celu, staje się mistrzem w tworzeniu piękna;
- humanistyczny – jeśli pracę określa się jako celową i świadomą działalność, będącą wyłącznym atrybutem człowieka, elementem konstytutywnym człowieczeństwa, to mistrzostwo w pracy stanowi jego afirmację, a zarazem wzniesienie się na najwyższe szczyty humanizmu. Mistrzostwo w pracy stanowi źródło godności człowieka;
- dydaktyczny – zwiększa szanse rozwoju uczniów, służy ugruntowaniu ich wiedzy i jej zdobyciu;
- wychowawczy – mistrz stanowi autorytet dla swoich podopiecznych.

Mistrzostwo pedagogiczne wymaga nie tylko podnoszenia swoich kwalifikacji zawodowych, aby proces dydaktyczny był bardziej efektywny, ale również kształcenia ustawicznego w wielu dziedzinach życia. Dzieje się tak dlatego, że w świecie zachodzą liczne zmiany na wielu płaszczyznach: technologicznej, społecznej itd. Słusznie zauważa M. J. Szymański (2001, s. 210), że „wiedza współczesna ma charakter otwarty, wymaga ciągłych uzupełnień i przewartościowania, odrzucania składników zdezaktualizowanych oraz mniej przydatnych

i zastępowania ich innymi, tak szybko tworzonymi przez rozwijającą się gwałtownie naukę". Mistrzostwo wymaga więc, aby nauczyciel wybiegał w przyszłość, a nie zostawał z tyłu, gdyż wychowuje i edukuje dzieci. To właśnie przemiany, jakie zachodzą w świecie, determinują ustawiczne kształcenie. Nauczyciel jest przewodnikiem uczniów po wiedzy, dlatego musi mieć odpowiednie kompetencje i kwalifikacje. Jak już zaznaczono wcześniej, profesjonalizmu nauczyciela nie można sprowadzić wyłącznie do wiedzy specjalistycznej i metodycznej. Ważne są również postawy, poglądy, zainteresowania, stosunek do innych jednostek, świata kultury, przyrody itp. W związku z tym współcześnie rola nauczyciela dotyczy również rozumienia kierunku przemian, a także aktywnego w nich uczestnictwa. Tylko dzięki temu nauczyciele mogą stwarzać uczniom odpowiednie warunki do wszechstronnego rozwoju. Mistrzostwo wymaga tego, aby nauczyciel był ekspertem w dziedzinie, którą się zajmuje, był wszechstronnie wykształconym obserwatorem, który w każdym momencie będzie mógł we właściwy sposób reagować na potrzeby swoich uczniów. Wszystko to sprawia, że nauczyciel musi być zorientowany w problemach, z jakimi w przyszłości uczniowie mogą się zetknąć. Zawód nauczyciela zalicza się do tej grupy profesji, które wymagają całościowego kształcenia. Praktyka zawodowa nauczyciela zawsze musi uwzględniać wielość kontekstów oddziaływania na uczniów. Niezwykle istotna jest świadomość przemian, jakie się dokonują, gdyż pozwala ona uczniom lepiej zrozumieć, na czym one polegają. Co więcej, prowadzi do ukształtowania się u uczniów właściwych relacji społecznych, służy również budowaniu systemu wartości. Mistrz-nauczyciel musi wiedzieć, jak ważną rolę odgrywa wobec powierzonych mu uczniów (Ir, 2016, s. 53).

Podsumowując, można stwierdzić, że dążenie do mistrzostwa pedagogicznego jest procesem ciągłym, związanym z potrzebą ustawicznego kształcenia dorosłych. Nie można bowiem zapominać, że otaczający świat zmienia się pod względem technologicznym, naukowym, społecznym itd. Nauczyciel, będąc opiekunem i przewodnikiem młodego człowieka po meandrach nauki, musi ciągle uzupełniać swoją wiedzę. Nie chodzi tu tylko o podnoszenie kwalifikacji, ale również kompetencji, co przekłada się na jakość i efektywność procesu nauczania.

Współcześnie „preferuje się model nauczyciela o rozszerzonym profilu zawodowym i jednocześnie otwartym podejściu do wykonywania zadań. Aby im sprostać, aby poradzić sobie z płynnością i zmiennością, nauczyciel musi ustawicznie się doskonalić, poddawać refleksji codzienną rzeczywistość i szukać nowych rozwiązań, by łatwiej wchodzić w to, co z jednej strony oczywiste, codzienne, zwykłe, a z drugiej – jeszcze nieznanne” (Szymański, Łukasik, Nowosad, 2014, s. 12).

Kształcenie ustawiczne jest niezwykle ważne w przypadku zawodu nauczyciela. Nauczyciel jest organizatorem własnej pracy, przykładem aktywności intelektualnej, w związku z czym powinien znać oraz stosować różne metody nauczania, a jednocześnie wypracowywać nowe rozwiązania. Potrzeba rozwoju nauczycieli wynika głównie ze specyfiki tego zawodu oraz jego funkcji (wychowawczej, kształcącej, opiekuńczej i kulturowej). Trzeba podkreślić, że rozwój zawodu nauczyciela wymusił zmiany w systemie doskonalenia zawodowego oraz samokształcenia nauczycieli. Celem tego systemu jest nie tylko nabycie określonej wiedzy, ale również nabycie umiejętności, które będą sprzyjały procesowi wychowania. Należy bowiem zaznaczyć, że nauczyciel oddziałuje na powierzonych mu wychowanków całą swoją osobą, a w związku z tym już samo przygotowanie do zawodu powinno być całościowym wspomaganie rozwoju osobistego nauczycieli. Jednakże z drugiej strony trzeba mieć na uwadze fakt,

że wykształcenie, jakie zdobywa się w trakcie studiów o profilu pedagogicznym, nie jest w stanie ująć wielości problemów, z którymi nauczyciel spotka się w szkole. Jeśli więc studia w pełni nie przygotowują do pracy w szkole, istnieje potrzeba samokształcenia i dalszej edukacji w tym zakresie. Można więc powiedzieć, że istotą zawodu nauczyciela jest stałe uczenie się, w tym również samokształcenie, które odnosi się do poszukiwania nowej wiedzy, jak również uzupełnienia tej, która została już nabyta. Rozwój zawodowy nauczyciela można rozpatrywać na dwóch płaszczyznach. Pierwsza z nich, węższa, wiąże się z doksztalaniem poprzez zdobywanie wiedzy i umiejętności w instytucjach, które są do tego powołane, natomiast druga – z udziałem w konferencjach, seminariach oraz z samokształceniem. Ta ostatnia płaszczyzna jest bardzo ważna i powinna uwzględniać nie tylko potrzeby współczesnych wychowanków, ale również potrzeby rynku pracy, zmieniający się świat i reformy systemu edukacyjnego. Samokształcenie stanowi jeden z najbardziej twórczych rodzajów kształcenia całościowego, może służyć zarówno adaptacji, jak i specjalizacji nauczycieli w miejscu pracy (Poliwka-Gorczyńska, 2013, s. 85–86).

Właśnie w kontekście ustawicznego kształcenia W. Dróżka i J. Madalińska-Michalak (2016, s. 162) piszą o stawaniu się nauczycielem. Warto w tym miejscu przytoczyć ich słowa: „(...) proces stawania się nauczycielem, od pojawienia się motywacji do wyboru zawodu oraz jej dojrzwania, aż do pełniejszej identyfikacji z zawodem dokonuje się przez cały okres aktywności zawodowej. W procesie tym (...) ważną rolę odgrywają doświadczenia przedzawodowe kandydatów na nauczycieli, z dzieciństwa, domu rodzinnego, nauki szkolnej, a następnie z okresu kształcenia wstępnego”. Niezwykle istotne w dążeniu do mistrzostwa pedagogicznego jest nabycie odpowiedniego doświadczenia i kompetencji przed uzyskaniem kwalifikacji do wykonywania zawodu. W tym kontekście należy wspomnieć o tym, że sam proces osiągnięcia mistrzostwa pedagogicznego rozpoczyna się w momencie wyboru studiów, które przygotowują do uzyskania kwalifikacji zawodowych. Podczas studiów przyszły nauczyciel powinien nabyć kompetencje umożliwiające mu wykonywanie tego zawodu. Chodzi tu o kompetencje z zakresu psychologii, metodyki, dydaktyki itp., a więc wszystkich tych dziedzin, które są niezbędne w pracy dydaktyczno-wychowawczej. Ważne znaczenie mają także praktyki pedagogiczne, które stanowią rodzaj egzaminu predyspozycji do wykonywania tego zawodu. Realizacja praktyk stanowi możliwość uczestniczenia w różnych sytuacjach edukacyjnych w środowisku szkolnym. Daje to szansę na porównanie z rzeczywistością koncepcji teoretycznych, jakie były omawiane w trakcie studiów. Co więcej, praktyki pozwalają uaktualnić własne plany działania na płaszczyźnie dydaktycznej, wychowawczej i opiekuńczej. Podczas realizacji praktyk przyszły nauczyciel zobowiązany jest do prowadzenia dokumentacji, w której zamieszcza własne scenariusze lekcji oraz krytyczne komentarze do prowadzonych przez nauczycieli zajęć. Ponadto ma możliwość dyskusowania z opiekunem praktyk i innymi nauczycielami. To sprawia, że wzbogaca swój warsztat w zakresie dydaktyczno-wychowawczym (Sobieszcyk, Wojciechowska, 2015, s. 51–54).

Powszechnie wiadomo, że zawód nauczyciela nie należy do łatwych, ale może dać wiele satysfakcji, dlatego przygotowanie kandydatów do jego wykonywania to między innymi wyposażanie ich w odpowiednie kompetencje poznawcze, sprawnościowe i społeczno-moralne (Milerski, Śliwowski, 2000, s. 106).

Proces stawania się nauczycielem rozpoczyna się w momencie podjęcia decyzji związanej z wyborem takiego właśnie kierunku studiów. W tym procesie istotną rolę odgrywa

integrowanie wiedzy i doświadczenia – zarówno własnego, jak i innych uczestników interakcji edukacyjnych (Czerepaniak-Walczak, 2006, s. 192).

Dochodzenia do mistrzostwa w zawodzie przyszłych nauczycieli to długa droga i wcale nie prosta. Zależna jest nie tylko od samych studentów, ale również od innych podmiotów uczestniczących w tym procesie – nauczycieli akademickich oraz nauczycieli praktyk studenckich.

Czynniki decydujące o pomyślnym przebiegu praktyki leżą zarówno po stronie uczelni, jak i placówki oświatowej, dlatego szczególną rolę przypisuje się właściwej współpracy nauczycieli akademickich z nauczycielami placówek edukacyjnych, w których studenci realizują praktyki.

Warto byłoby również określić, kto może być nauczycielem praktyk. Zważywszy na wagę przedsięwzięcia, powinni to być nauczyciele z najwyższym stopniem awansu zawodowego i dużym doświadczeniem zawodowym, czyli co najmniej 10-letnim stażem pracy.

Istnieje potrzeba bardziej szczegółowego i precyzyjnego określenia funkcji, zadań, czynności, obowiązków i powinności opiekuna studentów oraz warunków prowadzenia wysokiej jakości praktyk przez kompetentnego, posiadającego bogatą osobowość nauczyciela.

Praktyki studenckie są szansą na zweryfikowanie predyspozycji studentów jako kandydatów na nauczycieli. Nie powinny stanowić ostatniego ogniwa studiów, ale początkowe, powinny spajać wszystkie lata studiów i trwać cały rok. W tym celu studenci muszą mieć stały kontakt z nauczycielem ćwiczeń, żeby uczestniczyć w różnych sytuacjach edukacyjnych w szkole, przedszkolu i innych placówkach. Da im to możliwość skonfrontowania koncepcji teoretycznych poznanych podczas zajęć na uczelni z codziennym życiem szkoły.

W celu zmaksymalizowania szansy na osiągnięcie mistrzostwa pedagogicznego przez studentów studiów pedagogicznych w przyszłości, warto przeanalizować i pochylić się nad następującymi rekomendacjami, uwagami:

Na mocy porozumienia między uczelnią a organami prowadzącymi szkołę, przedszkola, placówki należy wynegocjować zniżkę godzin dydaktycznych nauczyciela szkoleniowego, nauczyciela praktyk, aby ten mógł w większym stopniu zaangażować się i poświęcić pracy ze studentami.

Dyrektorzy szkół ćwiczeń, przedszkoli i placówek w okresie ruchu służbowego powinni być informowani o dniach, w których miałyby się odbywać praktyki w celu ustalenia takiego harmonogramu zajęć, aby plan zajęć sprzyjał ich realizacji. Władze uczelni powinny wysłać informacje o dniach praktyk i liczbie studentów kierowanych do poszczególnych szkół, przedszkoli i placówek oświatowych.

Studenci podczas praktyk powinni:

- prowadzić różnorodne zajęcia według schematu wzorcowego scenariusza opracowanego przez pracownika naukowego UP i nauczycieli ze SP nr 58 w Krakowie¹;
- systematycznie prowadzić dokumentację odbywania praktyk zawodowych;
- mieć możliwość dyskusowania z innymi studentami oraz z opiekunem praktyk z ramienia uczelni i nauczycielami w szkole, przedszkolu, placówce oraz poruszać nurtujące ich problemy związane z zawodem;

¹ Wypracowany został autorski scenariusz zajęć zintegrowanych, w przejrzystej formie przyjaznej dla studentów, zrozumiałej, z metodycznym komentarzem w odniesieniu do każdego punktu, dostęp: http://ebis.ibe.edu.pl/materialy/Szkolak_Ir_Janiszewska_Schemat_scenariusza_zajec_z_educacji_wczesnoszkolnej.pdf. Autorki: dr Anna Szkolak-Stępień, dr Ewa Ir, mgr Monika Janiszewska.

- poznawać pełną dokumentację szkolną, jaką jest zobowiązany wypełniać każdy nauczyciel;
- już na tym etapie poznawać zasady awansu zawodowego;
- poznawać prawo oświatowe w praktyce.

We wszystkich działaniach należy pamiętać o tym, że:

1. miano szkoły ćwiczeń zobowiązuje,
2. nikt nie rodzi się nauczycielem, nauczycielem można się stawać.

Bibliografia

- Bocharova, O. (2016). Mistrzostwo pedagogiczne jako czynnik kluczowy działalności pedagogicznej nauczycieli na Ukrainie. *Acta Scientifica Academiae Ostroviensis. Sectio A, Nauki Humanistyczne, Społeczne i Techniczne*, 7(1), 203–215.
- Cęcelek, G. (2006). Rola nauczyciela-wychowawcy we współczesnej rzeczywistości edukacyjnej. *Nauczyciel i Szkoła*, 1–2(30–31), 49–57.
- Czerepaniak-Walczak, M. (2006). *Pedagogika emancypacyjna*. Gdańsk: Gdańskie Wydawnictwo Psychologiczne.
- Dobrowolska, B. (2009). *Nauczyciel wobec postaw twórczych uczniów: pedagogiczne uwarunkowania kompetencji zawodowych*. Toruń: Wydawnictwo Edukacyjne Akapit.
- Dróżka, W., Madalińska-Michalak, J. (2016). Droga do zawodu nauczyciela i motyw jej wyboru — w świetle autobiograficznych wypowiedzi studentów studiów pedagogicznych. *Forum Oświatowe*, 28(1), 161–179.
- Dunaj, B. (red.). (1996). *Słownik współczesnego języka polskiego*. Warszawa: Wydawnictwo Wilga.
- Ir E. (2016). Nauczyciel w kontekście zmian społecznych. *Pedagogika Przedszkolna i Wczesnoszkolna*, 41(7), 51–56.
- Kwiatkowska, H. (2008). *Pedeutologia*. Warszawa: Wydawnictwa Akademickie i Profesjonalne.
- Mazur, P. (2015). *Zawód nauczyciela w ciągu dziejów*. Chełm: PWSZ w Chełmie.
- Milerski, B., Śliwerski, B. (red.). (2000). *Pedagogika*. Warszawa: PWN.
- Poliwka-Gorczyńska, A. (2013). Kształcenie ustawiczne nauczycieli. Potrzeba czy konieczność? *Studia Dydaktyczne*, 24–25, 81–93.
- Ratajek, Z. (2005). Nauczyciel akademicki – jego osobowe cechy i profesjonalne mistrzostwo. W: E. Sałata (red.), *Psychologiczno – pedagogiczne kształcenie nauczycieli*. Radom-Warszawa: Wyd. ITE-PiB.
- Sobieszczyk, M., Wojciechowska, K. (2015). Praktyki pedagogiczne drogą do mistrzostwa w zawodzie nauczyciela. *Przegląd Pedagogiczny*, 1, 51–60.
- Strykowski, W., Strykowska, J., Pielachowski, J. (2003). *Kompetencje nauczyciela szkoły współczesnej*. Poznań: Wyd. eMPI2 s.c.
- Szempruch, J. (2013). *Pedeutologia. Studium teoretyczno-pragmatyczne*. Kraków: Impuls.
- Szcolak, A. (2013). *Mistrzostwo zawodowe nauczycieli wczesnej edukacji. Istota, treść, uwarunkowania*. Kraków: Attyka.
- Szcolak-Stępień, A. (2016). Portret mistrza w zawodzie nauczyciela wczesnej edukacji. *Pedagogika Przedszkolna i Wczesnoszkolna*, 4, 39–50.

- Szymański, M. J. (2001). *Kryzys i zmiana : studia nad przemianami edukacyjnymi w Polsce w latach dziewięćdziesiątych*. Kraków: Wydawnictwo Naukowe Akademii Pedagogicznej.
- Szymański, M. J., Łukasik, J. M, Nowosad, I. (red.). (2014). *Codziennosc szkoły — nauczyciel*. Kraków: Impuls
- Wołoszyn, S. (2003). *Wychowanie w starożytnej Europie* W: Z. Kwieciński, B. Śliwerski (red.), *Pedagogika. Podręcznik akademicki*, t. 1 (s. 87–96). Warszawa: PWN.
- Zaclona, Z. (red.). (2012). *Wybrane zagadnienia teorii i praktyki wychowania*. Nowy Sącz: Wydawnictwo PWSZ.
- Zjaziun, I. A. (red.). (2005). *Mistrzostwo pedagogiczne*, Radom-Warszawa: Wyd. ITE-PiB.

Student internships – the beginning of the road to pedagogical mastery

The aim of the article is to discuss the issues relating to pedagogical mastery and student internships. Aspects of pedagogical mastery and the optimal conditions for organising student internships in cooperation with the institutions responsible for them were particularly analysed. The main element of this article is the answer to the question: how should student internships be organised so that they become the beginning of the path leading to the mastery of the profession by future teachers. The article concludes with remarks and proposed recommendations that can promote success in organising internships in schools, preschools and training centres for students studying pedagogy.

KEYWORDS: teacher, pedagogical mastery, student internships.